

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

11-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 11 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Muxammadiev Akmal Ganievich</i> TOSH DAVRIDA KVARIS XOMASHYOSIDAN FOYDALANISH MASALASINI O'RGANISH	10-15
<i>Xujaniyazov Uktam Yeshbayevich</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDA MADANIYAT SOHALARI RIVOJLANISHINING ASOSIY TENDENSIYALARI (QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI MISOLIDA)	16-21
<i>Mo'minov Xusanboy Madaminjonovich, Xamidova Ominaxon</i> ANTI-K TEATR	22-25
<i>Ravshanov O'ktamali Rustam o'g'li</i> SOPOL IDISHLARDAGI EPIGRAFIKA	26-29
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> O'ZBEK OLIMLARI VA MUTAXASSISLARINING GLOBAL FAN VA TEXNOLOGIYA RIVOJIGA TA'SIRI: TARIXDAN HOZIRGI	30-33
<i>Esanova Nilufar</i> O'ZBEKISTONNING SANOAT SOHASIDA KADRLAR TAYYORLASH SIYOSATI: ILMIY ASOSLAR VA DOLZARB MASALALAR	34-38
<i>Asadova Ra'no Baymanovna, Ashurova Qunduz Abduxoliq qizi</i> QASHQADARYO VILOYATIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING RIVOJI (1990–2025): MANBALAR, MUAMMOLAR VA TENDENSIYALAR	39-42
<i>Umarqulova Gulchiroy Fayzulla qizi</i> JIZZAX CHO'LLARINING O'ZLASHTIRILISHI VA MIRZACHO'L VA DO'STLIK TUMANLARINING TASHKIL TOPIHI TARIXIDAN	43-47
<i>Shirinova Nargiza Faxritdinbek qizi</i> XIX ASR IKKINCHI YARMI – XX ASR BOSHLARIDA TURKISTONDA DORISHUNOSLIK AN'ANALARI TARIXIDAN	48-53

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Akbarov Husan O'zbekxonovich</i> BOG'DORCHILIK XO'JALIKLARINING ISHLAB CHIQRISH SAMARADORLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI EKONOMETRIK MODELLAR ASOSIDA BAHOLASH	54-59
<i>Asqarova Nargiza Ilhomxo'jayevna</i> KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING ILG'OR XORIY TAJRIBASI	60-67
<i>Nurmurodov Zafarjon Nurmurod o'g'li</i> MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARINI RAQAMLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YO'NALISHLARI VA MUAMMOLARI	68-72

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Abilov O'rol Murodovich</i> OPTIMIZM-PESSIMIZMNING IJTIMOY VA GNOSEOLOGIK ASOSLARI	73-81
<i>Ismoilov Maxamadixon Isroilovich</i> AXLOQ VA FOYDA O'RTASIDAGI DIALEKTIKA: IQTISODIY RATSIONALIZMGA AKSIOLOGIK YONDASHUV	82-90
<i>Yuldashev Rustam Daniyrovich</i> YOSHLAR TARBIYASIDA DINIY-MA'RIFIY TUSHUNCHANING O'RNI VA AHAMIYATI	91-98
<i>Sagdullayeva Dilbar Shuxratovna</i> JAMOATCHILIK NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISHNING FALSAFIY JIHATLARI	99-105
<i>Narziyev Zubaydillo Ibodilloevich</i> AZIZIDDIN NASAFIYNING TASAVVUF ILMIGA OID QARASHLARINING METODOLOGIK TAHLILI	106-112
<i>Mamajonov Sanjarbek Hamrajonovich</i> SOTSIAL INJENERIYANING RIVOJLANISH TARIXI VA METODOLOGIYASI	113-118
<i>Rajabov Ilxom Mustafoevich</i> ZAMONAVIY TA'LIM PARADIGMALARI (RAQAMLI TA'LIM, KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV, UZLUKSIZ TA'LIM): IJTIMOY-FALSAFIY TAHLIL	119-123
<i>Toirov Ilxom</i> MADANIYAT VA KUNDALIK HAYOT DIALEKTIKASI	124-127
<i>Mamatnazarov Lazizbek To'raquliyevich</i> ZO'RAVONLIK IJTIMOY-XATARLI XULQ-ATVOR SIFATIDA: MAZMUNI VA MOHIYATI, OQIBATLARI	128-131
<i>Toxirov Abdumalik Ashurali o'g'li</i> MODERNIZATSIYA SHAROITIDA YOSHLAR AXLOQIY QADRIYATLARINING TRANSFORMATSION DINAMIKASI	132-136
<i>Нурмухамедова Севара Бадриддиновна</i> ВЛИЯНИЕ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ МОЛОДЕЖИ	137-141
<i>Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna</i> YOSHLAR SALOMATLIGI VA IJTIMOY SHAKLLANISH: STRESS, DEPRESSIYA, RUHIY SALOMATLIK, JAMOATCHILIK VOSITASI SABOQLARI ...	142-145
<i>Xolmirzayeva Jumagul Xamdamovna</i> YOSHLAR MEHNAT MADANIYATI VA UNING JAMIYAT RIVOJIGA TA'SIRI	146-150
<i>Abdusalimov Abror Vali ug'li</i> MIRZO G'OLIB VA MUHAMMAD IQBOL IJODIDAGI FALSAFIY, MA'NAVIY VA BADIY MUSHTARAKLIK	151-158
<i>Maxmudov Izzatillo Ne'matilloevich</i> IJTIMOIY ADOLAT: NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI VA ZAMONAVIY TALQINI	159-163
<i>Aripov Alisher Sayfiddinovich</i> KORRUPSIYA TUSHUNCHASINING ILMIY-METODOLOGIK ASOSLARI	164-167
<i>Xudoyqulov Shukrullo Sohibovich</i> O'ZBEKISTONDA YANGI TARAQQIYOT BOSQICHIDA YANGI MA'NAVIY MAKONNI YARATISH TAMOIILLARI	168-172

<i>Ibrogimova Gulbaxor Eshmatmatovna</i> MA'NAViy-AXLOQiy TANLOV TUSHUNCHASI VA UNING FALSAFIY MOHIYATI	173-176
--	---------

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Abduraxmonova Ra'no Kosimovna</i> NEMIS TILIDAGI DINIY MATNLARNING O'ZBEK TILIGA	177-182
<i>Abdusalimov Abdulaziz Abdumutal o'g'li</i> INGLIZ TILI MODAL FE'LLARINING TIPOLOGIK TALQINI	183-188
<i>Abduraximova Okila Gayratovna</i> ZAMONAVIY NEMIS TILIDA NEOLOGIZMLAR TIPOLOGIYASI VA TASNIFI	189-194
<i>Ubaydullayeva Umida Abdushukur qizi</i> TERMIN, TERMINOLOGIYA VA ULARNING YONDOSH TUSHUNCHALARGA MUNOSABATI	195-198
<i>Sayitqulova Zilola Xusniddin qizi</i> BADIY ASARLARDA PERSONAJLARARO MUNOSABATLARNING LINGVOMADANIY VA PRAGMATIK TAHLILI (O'ZBEK VA INGLIZ ADABIYOTI MISOLIDA).....	199-203
<i>Khodjayeva Khurshida Sharafitdinovna</i> LANGUAGE CHANGE AND THE EMERGENCE OF NEW LEXICAL UNITS IN THE DIGITAL ERA	204-209

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Реймбаев Абдулла Курбанбаевич</i> РАССУЖДЕНИЯ ОБ УГОЛОВНО-ПРАВОВОМ ПОНЯТИИ УЧАСТИЯ В ПРЕСТУПЛЕНИИ	210-215
<i>Sayfiddinov Aqliddin Anvarjon o'g'li</i> HUDUDLARNI IJTIMOiy-IQTISODIY RIVOJLANTIRISHDA MAHALLIY KENGASHLAR FAOLIYATINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH: RETROSPEKTIV TAHLIL	216-222
<i>Samandarova Feruza Baxromjon qizi</i> YASHIL DAVLAT XARIDLARI	223-229
<i>Rasulov Siroj Sodiq o'g'li</i> DAVLAT BOSHQARUVIDA ODILLIK PRINSIPI TALQINI	230-233
<i>Aslanov Sharafiddin Xayrullayevich</i> IQTISODIY JINOYATLARNING MAZMUN-MOHIYATI VA ULARNING OLDINI OLISH MEXANIZMLARI	234-238

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Akbarova Gulhayo Oybekovna</i> TA'LIM 5.0 KONSEPTSIYASI ASOSIDA "QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI" FANINI O'QITISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH	239-246
<i>Sulaymanova Dildora Nazarovna</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KREATIV TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHDA SHAXSGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING ROLI	247-251

Aytmuratov Ajiniyaz Jumabay Uli

TALABALARNING MODELLASHTIRISHGA OID KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA
RAQAMLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH 252-255

Najmetdinov Ma'ruf G'ayratovich

O'QUVCHILARNING SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHDA
MULTIPLATFORMADAN FOYDALANISH METODIKASI MODEL 256-265

Javliyeva Shahnoza Bahodirovna

TA'LIM SIFATINI TA'MINLASHGA YO'NALTIRILGAN O'QUV-TARBIYAVIY
JARAYONNI TASHKIL ETISH VA DIDAKTIK MATERIALLAR YARATISH
TEXNOLOGIYASI 266-269

Received: 10 October 2025
Accepted: 25 October 2025
Published: 2 November 2025

Article / Original Paper

ADVANCED FOREIGN EXPERIENCE IN THE DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS AND PRIVATE BUSINESS ACTIVITIES

Askarova Nargiza Ilkhomkhodzhaevna

Doctor of Philosophy in Economics(PhD), Karshi State Technical University,
Department of Information Technologies and Systems

Abstract. The article presents an analysis of modern methodological approaches to the best international practices in the development of small business and private entrepreneurship.

Keywords: small business, private entrepreneurship, econometrics, empirical model, cluster analysis, econometric research.

KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING ILG'OR XORIY TAJRIBASI

Asqarova Nargiza Ilhomxo'jayevna

i.f.f.d, PhD, Qarshi davlat texnika universiteti,
Axborot texnologiyalari va tizimlari kafedrası
E-mail: ilhomxujayevna1991@mail.ru

Annotatsiya. Maqolada kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishning ilg'or xorij tajribasini zamonaviy uslubiy yondashuvlari tahlili yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, ekonometriya, empirik model, klasterli tahlil, ekonometrik tadqiqot.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I11Y2025N12>

Kirish. Jahon hamjamiyatlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish konsepsiyasida har bir mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy resurs ta'minoti, rivojlanish salohiyati ko'lamidan kelib chiqib yondashuv mezonlari belgilanadi. Dunyoning rivojlangan va rivojlanayotgan, umuman olganda, rivojlanish tizimidagi ixtiyoriy mamlakatlar iqtisodiyoti tarkibida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning o'ziga xos roli mavjud bo'lib u iqtisodiyotning muhim qismiga aylanib ulgurgan. Shu boisdan xalqaro ekspertlar tomonidan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining samaradorlik rivoji, rivojlanish yo'nalishlari, barqarorlik tamoyillari, rivojlantirish usullari ma'lum davlatlarda erishilgan yutuqlar, ilg'or jahon tajribasi keng o'rganiladigan tadqiqot obyekti sifatida baholanadi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini innovatsion rivojlantirishning ilg'or xorij tajribasi ijtimoiy-iqtisodiy konturiga ko'ra bir-biridan farq qilsa-da, ma'lum globallashuv jarayonlari ta'sirida umumiy xususiyatlarga ham ega jihatlar uchrashi mumkin. Jahon tajribasini tadqiq etish, mamlakatimiz ichki imkoniyatlaridan kelib chiqib, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish jabhalarida ulardan foydalanish, bu bo'yicha kerakli

samaradorlikni ta'minlash, iqtisodiyotni innovatsiyalashuv sharoitida eng dolzarb masalalardan biriga aylanmoqda.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Ma'lumki, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, faoliyatini tartibga solish mexanizmlari davlat tomonidan rag'batlantirish ta'siri asosida takomillashib boradi. Bu borada davlat boshqaruvining, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish islohotlarining bosh omil sifatida qaralishi mantiqan o'rinlidir. Katta tavakkalchilikka asoslanish kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining huquqiy, moliyaviy kafolatlanishini talab etadi. So'nggi yillarda rivojlangan davlatlarda ekologik xavfsizlik, tabiiy ofatlardagi talafotlar bilan bog'liq sug'urtalash tizimini takomillashtirishga katta e'tibor qaratilmoqda. G'arbiy Avstraliya Makkuori universiteti ekologik moliyalashtirish markazi tadqiqotchisi N.Sadegining ekologik xavflarda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini o'rganish bilan bog'liq tadqiqotlarida davlat tomonidan sug'urta tizimini optimallashtirish zarurligi ta'kidlanadi[1]. Bu zaruriyat faoliyatning subyektiv tomonini ifoda etib, umumiy rag'batlantirishning bir ko'rinishini tashkil etadi. Umumiy holda jahon tajribasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini tartibga solish mexanizmi ikki asosiy yo'nalishning birikuvidan hosil qilinadi. Bu yerda faoliyat maydonini zaruriy shart-sharoitlar asosida shakllantirish hamda faoliyatni o'z-o'zini rivojlantirish motivatsion bosqichga o'tishini ta'minlovchi rag'batlantirish tizimi farqlanadi. Shuningdek, rivojlangan mamlakatlar tajribasida bu ikki o'zaro bog'liq xususiy yo'nalishlar mohiyati turlichalik kasb etadi. Jumladan, AQShda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini tashkil etishning birinchi yo'nalishi rivojlantirishning asosiy manbasi hisoblansa, Yevropada, xususan, Buyuk Britaniyada ikkinchi yo'nalish omillarining istiqbolli darajasi yuqori baholanadi.

Muhokama. Mamlakatimizda, shuningdek, rivojlanish jarayoni izchillik bilan kechayotgan davlatlarda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishning mazkur yo'nalishlarini bir-biridan ajratgan holda tadqiq etish mumkin emas. Bu holat ikki yo'nalishning muvozanat holati sifatida baholanadi. Xalqaro biznes markazi hisobotida mamlakatlarning tadbirkorlikni rivojlantirish konsepsiyasida ayni shu yo'nalishlarning ahamiyat darajasiga ko'ra dunyo mamlakatlarini to'rt guruhga ajratadi[2]. Birinchi guruhda tadbirkorlik faoliyatini tashkil etish shart-sharoitlariga eng ko'p moliyaviy jamg'armalar tashkil etilgan mamlakatlar (Finlandiya, Portugaliya, Tailand va boshqa), ikkinchi guruhda sharoitlarni kengaytirishga ichki salohiyat asosida to'g'ridan to'g'ri moliyalashtirish manbalarini shakllantiruvchi mamlakatlar (AQSh, Kanada, Avstraliya va boshqa.), uchinchi guruhda davlat rag'batlantirishi ichki salohiyat manbalari va subyektlarning o'z moliyaviy manbalariga asoslanuvchi mamlakatlar (Xitoy, Yaponiya, Janubiy Koreya, Germaniya, Fransiya va boshq.), to'rtinchi guruhda davlat rag'batlantirishi ichki va tashqi salohiyat manbalariga asoslangan mamlakatlar (Arab mamlakatlari, Misr, Hindiston va boshqa.) kiritiladi.

Manbalardan ma'lum bo'lishicha, so'nggi yillarda tadbirkorlik faoliyatida yashovchanlik va samaradorlik xususiyatlari tasodifiy omillar ta'sirida qolmoqda. Iqtisodchi olim K.Djohnstonning farmasanoatda kichik biznesning tasodifiy omillar ta'sirida barqarorlik modeli mohiyatan yuqoridagi holatda innovatsion rivojlanish zaruriyatining yana bir ifodasini anglatadi[3]. Tadqiqotchining fikricha, ilmiy yo'nalishlar bilan to'liq integratsiyalashgan, innovatsion rivojlanish muhitini shakllantirgan har qanday tadbirkorlik yoki tadbirkorlik jamiyatining faoliyati turli tasodifiylklarga qarshi kuchli immunitet hosil qiladi va tasodif

omillarining kuchli ta'sir darajasida bo'lmaydi. Mazkur rivojlanish yo'nalishi Estoniya, Yangi Zelandiya, Singapur kabi mamlakatlar iqtisodiy salohiyatini ko'tarishda katta xizmat qilmoqda.

Jahon tajribasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni hududiy rivojlantirishda hududning investorlarni jalb etish darajasi, ya'ni investitsion jozibadorlik omili katta ahamiyatga ega. Italiyalik tadqiqotchi A.Krochening tadqiqotlarida tadbirkorlikni, xususan, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda investitsiya jozibadorligi omilining ahamiyati juda yuqori ekanligini ilmiy asoslash bilan birga, juda muhim jihatga e'tibor qaratadi[4]. Unda hududning tadbirkorlik faoliyatini samarali amalga oshirish hudud infratuzilmasiga kuchli bog'langan bo'lsa-da, hozirgi vaqtda eng yuqori ta'sir hududning iqtisodiy erkinlik darajasi bilan bog'liqdir.

Haqiqatan ham, jahon mamlakatlari iqtisodiy erkinlik reytingi va tadbirkorlik, xususan, kichik biznesni yuritish samaradorlik indeksi bo'yicha reytingiga e'tibor berilsa, quyidagi ma'lumotlarni kuzatish mumkin:

1-jadval.

Jahon reytingida mamlakatlarning iqtisodiy erkinlik va biznesni yuritish samaradorlik darajalari

Mamlakatlar	Iqtisodiy erkinlik darajasi reytingida (ball)	O'rin	Biznesni yuritish samaradorlik reytingida (ball)	O'rin
Singapur	84,4	1	89,3	1
Shveysariya	84,2	2	84,3	2
Irlandiya	82,0	3	83,7	3
Latviya	74,8	18	77,5	20
Gruziya	71,8	26	72,9	29
Malayziya	68,1	42	71,0	48
Albaniya	66,6	50	65,3	62
Kolumbiya	65,1	60	62,7	75
Argentina	50,1	144	48,8	152

Jadval ma'lumotlaridan ko'rish mumkinki, mamlakatlar iqtisodiy erkinlik darajasi bilan tadbirkorlik faoliyati o'rtasida kuchli bog'liqlik mavjud bo'lib, bu ko'pgina omillarning ta'sir darajasini o'zgartira oladigan kuchga ega bo'lmoqda. Jumladan, Yangi Zelandiya iqtisodiy erkinlik ko'rsatkichi bo'yicha hozirgi vaqtda dunyo reytingida 4-o'rinda bo'lib, mamlakatda tadbirkorlikning rivojlanish darajasi bo'yicha Osiyo-Tinch okeani mintaqasida 2-o'rinni egallab turibdi[5]. Mamlakatning mazkur ijobiy darajasiga monopoliyaga qarshi kurashish chora-tadbirlarining katta ta'siri mavjudligini ta'kidlash o'rinlidir.

Jahon mamlakatlari iqtisodiy rivojida monopolik xususiyatining holati e'tiborga molik omildir. G'arb mamlakatlari, aksariyat Yevropa davlatlarida antimonopol g'oyalar ilg'or hisoblanib, qonunchilikda bunga alohida e'tibor qaratilgan. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining rivojida antimonopol qonunchilikning yo'lga qo'yilganligi tadbirkorlik subyektlarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimidagi asosiy islohotlar qatoriga kiritiladi. Kichik biznesda monopoliyaga qarshi choralarning, islohotlarning ta'siri Buyuk Britaniya, Niderlandiya, Germaniya, Xorvatiya, Yaponiya kabi mamlakatlar tajribasida keng o'rganiladi.

Natija. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlantirishda ilg'or xorij tajribasi bo'yicha manbalar tadqiq etilganda soliq tizimining faoliyati katta ahamiyatga ega ekanligini

kuzatishimiz mumkin. Rivojlangan mamlakatlarda soliq stavkalari nisbatan yuqori, rivojlanayotgan mamlakatlarda soliq imtiyozlarining qo'llanilish holatlari ko'p uchraydi. Jumladan, kichik korxonalarga Yevropaning aksar rivojlangan davlatlarida soliq stavkasi 20-25 foizni tashkil etadi. Bu ko'rsatkich boshqa turdagi (shu jumladan yirik) korxonalar uchun 33 foiz sifatida belgilangan. AQSh va Kanadada yirik va kichik korxonalar soliq stavkasi o'rtasidagi farq 20 foizni tashkil etadi. Umuman olganda, ilg'or xorij tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda mavjud soliq stavkalarining pasayishi ijobiy xarakterda baholanadi.

So'nggi yillarda o'tkazilgan tadqiqotlarda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishning moliyalashtirish tizimini takomillashtirish zaruriyati Janubiy Koreya, Nederlandiya, Islandiya, Italiya tajribasida tadqiq etilishi ko'p kuzatilmoqda. Jahonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirish manbalari turli mamlakatlarda turlicha amaliyotga ega. Janubiy Koreyada moliyalashtirish manbalari ichida eng yuqori ulushni Biznesni rivojlantirish fondi mablag'lari tashkil etadi. Bilvosita fond miqdori xalqaro tijorat banklari tomonidan ajratilgan kreditlar asosida shakllantiriladi. Umuman olganda, aksariyat davlatlar amaliyotida moliyalashtirish manbalari ichki va tashqi investitsiyalarni jalb etish bilan asosan davlat sherikchilik nazorati ostida shakllantiriladi. Rivojlangan davlatlarda moliyalashtirish manbalarini tadqiq etish institutlari savdo-sanoat palatasi tarkibida faoliyat yuritadi. Bu faoliyatning asosiy mexanizmi monitoring, nazorat, rag'batlantirish, innovatsiyalarni joriy etish, modernizatsiyalash elementlarining umumlashgan tizimini hosil qiladi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirish manbalari ichida tijorat banklarining roli ortib bormoqda. Bu ahamiyatlilikning ikki asosiy jihati mavjud. Birinchidan, kichik biznes loyihalarini amalga oshirish to'liq bank kreditlari asosida moliyalashtirilmoqda (Asosan Yevropa mamlakatlarida). Ikkinchi jihatdan, kreditlash tizimida imtiyozlarning qo'llanilishidir. Imtiyozlar quyidagilarni qamrab oladi. Birinchidan, kredit foizlarining pastligi, to'lov muddatining uzaytirilgan shakli, ikkinchidan, kichik korxonalarning to'lov qobiliyatini oshirish tizimini alohida moliyalashtirish tizimining joriy etilishidir. Bu tizim Fransiya, Italiya, Buyuk Britaniya, Germaniya kabi Yevropa mamlakatlarida, AQShda, Yaqin Sharq mamlakatlarida, Xitoyda, Janubiy Koreyada, ayniqsa Yaponiyada muvaffaqiyatli ishlaydi. MDH davlatlarida tijorat banklarining rolini oshirish chora-tadbirlari joriy etilish holatida.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishning yana bir asosiy omili kichik korxonalar tomonidan davlat buyurtmalarini bajarish hajmining ortishi hisoblanadi. Bu ko'rsatkich bo'yicha jahonda Yaponiya tajribasini o'rganish yetakchilik qiladi. Boshqa davlatlarga nisbatan Yaponiyada davlat buyurtmalarini bajarishda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ishtirokini kuchaytirish maqsadida ularga bir qator imtiyozlar yaratilganligidir. Jumladan, resurslardan foydalanishda soliq tizimida pasaytirilgan stavkalarni joriy etilishi kabilarni kiritish mumkin.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish, bu jarayonning innovatsiyalashuvini ta'minlashda mutaxassis kadrlarni yetishtirish alohida e'tibor qaratiladigan jihatdir. Jahon mamlakatlarida biznesni yuritish, boshqarish, ishlab chiqarish, samarador faoliyatni loyihalash, rejalashtirish bevosita unda ishtirok etuvchi mutaxassislarning malakasiga, salohiyatiga bog'liqligi e'tirof etiladi. Mazkur bo'yicha yaxshi tajriba Yaponiya, Janubiy Koreya, Xitoy, Tayvan kabi Osiyo davlatlarida, Buyuk Britaniya,

Daniya, Niderlandiya, Italiya, Fransiya, Germaniya kabi Yevropa mamlakatlarida, AQSh va Kanadada to'plangan.

Shuningdek, biznes psixologiyasi bugungi kunda eng ommalashayotgan tushunchalardan biridir. Biznes yuritish qobiliyatini shakllantirish, mamlakat aholisining tadbirkorlik faoliyatiga rag'batini oshirishda psixologik qarashlarning ahamiyati to'g'risida iqtisodchi olim K.Lopattaning qarashlari e'tiborga molikdir. Tadqiqotchi oilaviy biznesning rivoji va uning global bozor talablariga moslashuvchanlik xususiyatini kuchaytirish omillarini tadqiq etish fonida biznes psixologiyasining asosiy roli mavjudligini ilmiy asoslab beradi.

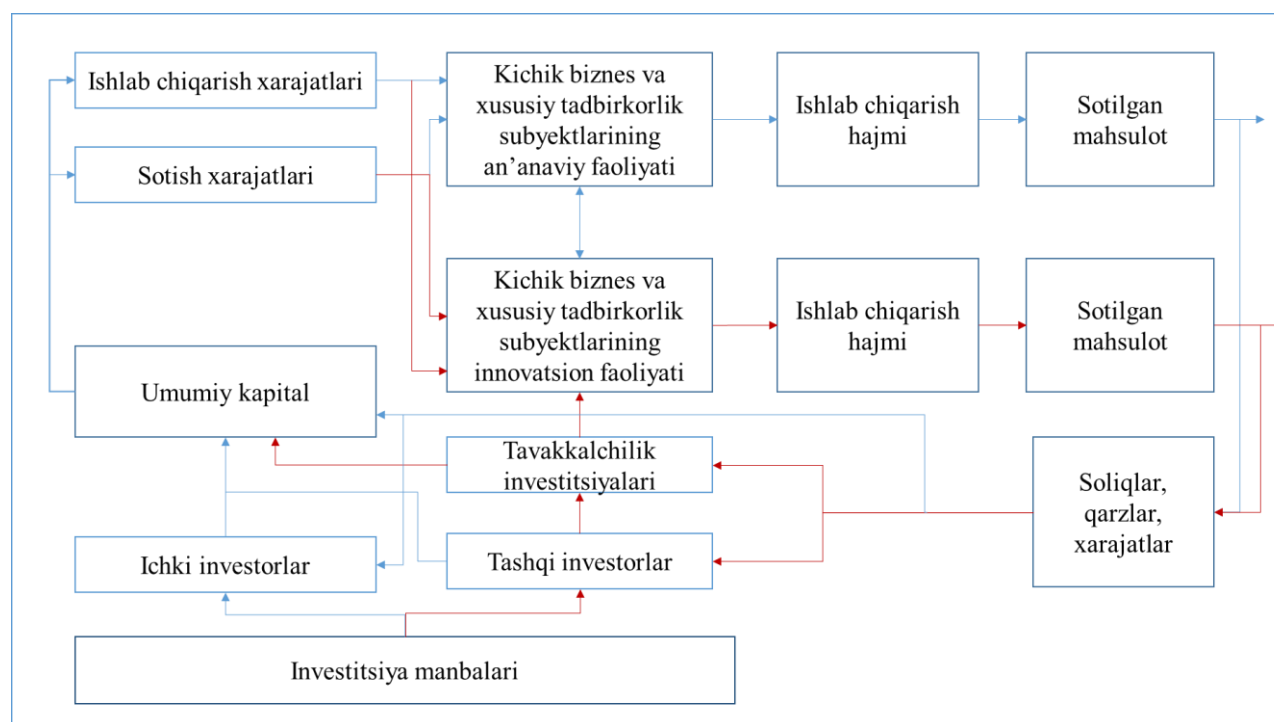
Davlat tomonidan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini axborot, texnik, texnologik resurslar ta'minotini ta'minlash tizimining muvaffaqiyati faoliyat rivojida asosiy omil sifatida jahon ekspertlari tomonidan ta'kidlanmoqda. Shuningdek, tadbirkorlik faoliyatini innovatsiyalash, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni innovatsion rivojlantirish yo'nalishini tanlash asosiy muhimlikka ega bo'lib turibdi.

So'nggi yillarda jahon mamlakatlarida iqtisodiyotni tarkibiy o'zgarishlar asosida rivojlantirish jarayoni jadallik bilan kechmoqda. Bunda asosan, tadbirkorlik faoliyatining roli katta bo'lmoqda. Iqtisodiyot sektorlari bo'yicha tarmoqlangan faoliyat aynan tadbirkorlik faoliyati bo'lib, bu xususiyat iqtisodiyotni tarkibiy o'zgarishlar asosida rivojlantirish jarayoni bevosita kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatiga bog'liq bo'lib qolishini ta'minlamoqda.

Keyingi yillarda rivojlangan davlatlar tajribasidan kelib chiqib, iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirishning innovatsion yo'nalishiga e'tibor kuchaymoqda. Jumladan, bu yo'nalishda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini ham rivojlantirish samaradorligi, ustuvor jihatlari milliy va xorijiy nashrlarda keltirib o'tilyapti. Bunda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni innovatsion rivojlantirish samaradorligi bir necha iqtisodiy jarayonda, xususan, kichik biznes olamida rivoj topayotgan Venchur biznesi innovatsion faoliyatga asoslangan biznes turi sifatida muhim xususiyatlar ayni shu tur fonida keltiriladi.

Bu yerda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik ishlab chiqarish jarayonida xarajatlar, investitsiya manbalari innovatsion fond, tavakkalchilik investorlari kabi elementlar kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyati tizimini tashkil etadi (1-rasm).

Ushbu tizimda innovatsion faoliyatni moliyalashtirish manbasi an'naviy faoliyatni moliyalashtirish tizimidan farq qiladi. Shuningdek, innovatsion ishlab chiqarish umumiy ishlab chiqarishning mustaqil funkcionallashgan bir qismi hisoblanadi. Umumiy holda tavakkalchilik investitsiyalarining qoplanishi innovatsion ishlab chiqarish hajmi, sotilgan mahsulot hajmi hamda soliq tizimida mavjud imtiyozlarga bog'liq bo'lib qolmoqda. Xarajatlar taqsimotini o'zgarmas deb olib, yana boshqa omillarni ko'rib chiqamiz. Agar sotish jarayonida ustunlik mavjud bo'lsa, tarmoqlanishga ko'ra uning natijasi umumiy kapitalda aks etmaydi, balki to'g'ridan to'g'ri tashqi investorga yo'naltiriladi. Bu innovatsion ishlab chiqarishning yutuqli tomonini aks ettira oladi.

1-rasm. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda innovatsion faoliyat tizimida investitsiya aylanish sxemasi

Shuningdek, bu yerda ishlab chiqarish va sotish xarajatlari katta ahamiyatga ega. Tizimni modernizatsiyalash ishlab chiqarish xarajatlari hisobidan qoplanishini nazarda tutilsa, innovatsiyalashuvning o'zi yangilanishdir. U holda faqat sotish xarajatlarini kamaytirish imkoniyati saqlanib qoladi. Demak, innovatsion muhitda birlamchi yo'nalish sotish xarajatlarini kamaytirish yoki bir qismini ishlab chiqarish xarajatlariga kiritish, soliq tizimida imtiyozlarga ega bo'lish omillari saqlanib qolishi mumkin.

Xulosa. Ilg'or xorij tajribasiga tayanib, yuqoridagilardan kelib chiqib O'zbekistonda, jumladan, mamlakat ma'muriy hududlarida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari sifatida quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin bo'ladi:

1. Antimonopol qonunchilikning ta'sirini kuchaytirish. Bunda hukumat tomonidan joriy etilgan antimonopol qonunchilik ustuvorligini ta'minlash, monopoliyaga qarshi kurash tashkilotlari faoliyatini kuchaytirish va vakolatlarini oshirish, chora-tadbirlarda belgilangan vazifalar ijrosini ta'minlash mexanizmini takomillashtirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari huquqlarini kafolatlash, xalq, iste'molchi manfaatlarini birlamchi hisoblash muhitini yaratishga erishish zarur.
2. Mamlakatda iqtisodiy erkinlik darajasini oshirish. Bunda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining amaldagi qonunchilikka zid bo'lmagan istalgan ishlab chiqarish va realizatsiyalash harakatlariga cheklov qo'ymaslik zarur. Mulkiy daxlsizlik tamoyillarini joriy etish asosida iqtisodiy faollik ko'rsatkichlarining o'sishini ta'minlash kerak.
3. Iqtisodiyot tarmoqlarida ijtimoiy, iqtisodiy, texnik, texnologik, axborotlashuv jarayonlarining ilmiylik mazmunini oshirish. Bunda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini ilm-fan yo'nalishlari bilan integratsiyasini chuqurlashtirish, rivojlantirish jarayonini ilmiy asoslangan loyihalar, dasturlar, tadqiqotlar asosida shakllantirish zarur.

4. Soliq tizimini takomillashtirish. Bunda soliq qonunchiligining optimal variantini tanlash va qonunchilikda tezkor o'zgartirishlarga barham berish. Xususan, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyati bilan bog'liq qonun hujjatlarida ko'p va tezkor o'zgartirishlar kiritilishining oldini olish zarur.
5. Moliyalashtirish tizimini optimallashtirish. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirish tizimida tijorat banklari ahamiyati va ulushini oshirish. ikki yo'nalishli imtiyozli kreditlash tizimini joriy etish kerak. Birinchi yo'nalishda kredit foiz stavkalarini pasaytirish va muddatini uzaytirish, ikkinchi yo'nalishda subyektlarning to'lov qobiliyatini oshirish manbalari hisoblangan subyektlar faoliyatini kreditlashda imtiyozlar ajratish.
6. Davlat buyurtmalarini bajarishda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik ishtirokini oshirish. Bunda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga alohida imtiyozlar berish mexanizmini qo'llash zarur.
7. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik jarayoniga malakali, bilimli mutaxassislarni jalb etish. jarayon bevosita mutaxassislarni moddiy va ma'naviy rag'batlantirish asosida faollashadi. Shuningdek, oliy o'quv tizimida biznesni rivojlantirish, boshqarish kabi yo'nalishlarni maqsadli tashkil etish.
8. Mamlakatda biznes psixologiyasining rolini oshirish. Aholi va keng jamoatchilik, mutaxassislarning o'rtasida biznes faoliyati, ahamiyati, rivoji, istiqboli to'g'risida keng formatli axborotlarni targ'ib etish.
9. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishning innovatsion yo'nalishiga o'tish. Innovatsion omillarni tizimlashtirish, ularning ta'sirini baholash usullarini takomillashtirish, innovatsion ishlab chiqarishni joriy etish. Innovatsion texnologiyalar, resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish.
10. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish jarayonini iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlar samaradorligini oshirishning asosiy mexanizmi darajasiga olib chiqish.

Mazkur yo'nalishlarni ilg'or xorij tajribasiga tayanib aytish mumkinki, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni innovatsion rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari sifatida baholash mumkin. Yurtimizda ta'kidlangan yo'nalishlar bo'yicha kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni innovatsion rivojlantirishning huquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy, jug'rofiy, moddiy va ma'naviy asoslari mavjud bo'lib, ilg'or xorijiy mamlakatlar tajribasini amaliyotda me'yorlar asosida joriy etish zamon talabi bo'lib qolmoqda.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. N. Sadeghi. Continuity of small businesses when facing increased flood risk due to global climate change impacts: A systematic literature review. International Journal of Disaster Risk Reduction 82 (2022) 103316 / <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2022.103316>
2. K. Johnston et al. The "affected" pharmacist and the "business as usual" pharmacist: Exploring the experiences of pharmacists during COVID-19 through cluster analysis. Journal of the American Pharmacists Association. (2022) 1e7 / <https://doi.org/10.1016/j.japh.2022.09.012>
3. A. Croce et al. Internationalization of business angel investments: The role of investor experience. International Business Review 32 (2013) 102033 / <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2022.102033>

4. K.Lopatta et al. The current state of corporate human rights disclosure of the global top 500 business enterprises: Measurement and determinants. Critical Perspectives on Accounting. – 2017
5. N.I.Asqarova. Qashqadaryo viloyatida xususiy tadbirkorlikni innovatsion rivojlantirishni ekonometrik tahlili. Monografiya. Qarshi 2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 11 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).